

ساعت کار ایرانیان از توهم تا واقعیت

عذرا نایینی

مقدمه

مدت‌های زیادی است که می‌شنویم ایرانیان ساعت‌های محدودی را به کار اختصاص می‌دهند و گاهی این اطلاع به طرز قابل توجهی غیر منطقی است. اما هرگز کسی ارایه‌دهندگان را ملزم نکرده است که اعتبار علمی سخنان خود را با نشان دادن سندی تضمین نمایند. اصولاً در فضای کشور گاهی اطلاعات آماری با برداشتی ناقص و غیر منصفانه منعکس می‌شود. تا آنجا که حتی برخی از کارشناسان و مجریان رسانه‌های جمعی نیز بدون تحقیق کافی، که لازمه برنامه‌های رسانه‌های جمعی است، به نشر آمار تخصصی می‌پردازند که خود از شناخت آن عاجز بوده و تلاشی هم برای رفع ابهامات ذهنی خود نکرده‌اند. بر این اساس و با توجه به این که طرح گذران وقت در دو دوره‌ی یک‌ساله در کشور اجرا شده است، جا دارد از طریق عینک این طرح به کار و فعالیت شغلی ایرانیان نگاه شود و جزئیات موضوع بیشتر بررسی شود.

مفهوم گذران وقت چیست؟

در قرن حاضر که اهمیت زمان در زندگی مردم تمام نظرها را به خود معطوف نموده است و برنامه‌ریزی در زندگی بشر نقش زیربنایی

دارد، مفهوم گذران وقت بر سر زبان‌ها افتاده و در دهه‌های اخیر طرح‌های آماری با این عنوان طراحی و اجرا شده است. این طرح به جمع‌آوری اطلاعات جزئی‌الگوی گذران وقت مردم می‌پردازد. ترتیب کار به این صورت است که ۲۴ ساعت شبانه روز به کسرهای کوچکی از زمان تقسیم شده و افراد تمام فعالیت‌های خود اعم از کاری و غیر کاری، فراغت و خواب، استراحت و تفریح و سفر و... را در جزئی‌ترین شکل ممکن ثبت می‌کنند، حتی فعالیت‌های هم‌زمان هم ثبت می‌شود. بنا بر این هیچ فعالیت‌ای از قلم نمی‌افتد، حتی آنهایی که در کسری از ساعت انجام شده است. خانوارها بر حسب روزهای هفته توزیع می‌شوند و در هر روز هفته به خانوارهایی مراجعه می‌شود که به طور تصادفی انتخاب شده‌اند. پس اطلاعات افراد به تفکیک روزهای تعطیل و غیر تعطیل قابل تفکیک است و روزهای کاری و غیر کاری به طور تصادفی در اطلاعات جمع‌آوری شده وجود دارد. این ویژگی‌ها امکان ارایه‌ی الگوی کلی گذران وقت افراد را فراهم می‌نماید.

متفاوتی استفاده می‌شود. اگر چه بخش آمار سازمان ملل (UNSD) در سال ۲۰۰۳ طبقه‌بندی بین‌المللی فعالیت‌های گذران وقت^۱ را به منظور به کارگیری در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه توصیه نموده است اما با توجه به این که اجرای چنین طرح‌هایی در دنیا سابقه‌ی طولانی ندارد، هنوز کشورها در خصوص مبنا قرار دادن آن به اجماع نرسیده‌اند. لذا مقایسه‌ی بین‌المللی نتایج طرح با دشواری‌هایی همراه است. در طبقه‌بندی‌های مورد استفاده، سرفصل‌های اصلی تفاوت جزئی دارد و امکان همسان‌نمودن و ارایه‌ی اطلاعات مقایسه‌ای در سطح ۱ طبقه‌بندی‌ها وجود دارد. ایران در دو تجربه‌ی اجرای طرح از طبقه‌بندی ICATUS^۱ استفاده نموده است. در این طبقه‌بندی ۱۵ کد سطح ۱ وجود دارد که ۵ کد آن مربوط به کار و فعالیت شغلی است. لذا در نتایج استخراج شده این ۵ طبقه در قالب و عنوان «کار و فعالیت شغلی» ارایه می‌شود. این طبقه علاوه بر کار رسمی افراد سایر فعالیت‌هایی نظیر شغل دوم یا ارایه‌ی خدمات به اعضای خانوار و... را شامل می‌شود و رقم به دست آمده بیش از ساعاتی است که فرد صرفاً به فعالیت مشاغل رسمی پرداخته است.

مفهوم کار و فعالیت شغلی در

طرح گذران وقت چیست؟

در طرح گذران وقت از طبقه‌بندی‌های

عذرا نایینی کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی و رئیس گروه آمارهای اجتماعی مرکز آمار ایران است.

این ۵ طبقه در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- پنج کد طبقه‌بندی فعالیت‌ها برای آمارهای گذران وقت در ایران بر اساس ICATUS

۰۱	کار برای شرکت‌ها یا شبه شرکت‌ها، مؤسسات غیر انتفاعی و دولت (کار در بخش رسمی)
۰۲	کار برای خانوار در فعالیت‌های تولیدی ^۲ ابتدایی
۰۳	کار برای خانوار در فعالیت‌های تولیدی غیر ابتدایی ^۳
۰۴	کار برای خانوار در فعالیت‌های ساختمانی
۰۵	کار برای خانوار در ارائه‌ی خدمات برای کسب درآمد

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران ۱۳۸۶، طبقه‌بندی فعالیت‌ها برای آمارهای گذران وقت در ایران بر اساس ICATUS

با وجود تمام اصولی که رعایت شده است و در بالا شرح آن رفت. تحلیل اطلاعات تخصصی شرایط خاص خود را دارد. به‌عنوان مثال در طرح گذران وقت طبیعی است که وقتی شما راجع به کار و فعالیت شغلی کل افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر صحبت می‌کنید اطلاع خامی را ارائه می‌دهید که صرفاً یک اطلاع عمومی است و به صورت خاص معرف خوبی برای ساعت‌های اختصاص داده‌شده به کار و فعالیت شغلی نیست. اما وقتی جامعه را به شاغلان محدود می‌کنید یک اطلاع خالص و ناب را ارائه داده‌اید، چون اولاً جامعه‌ی شما افرادی هستند که به طور خالص همه در گروه سنی فعالیت (۱۵-۶۴ ساله) قرار دارند ثانیاً به طور خالص همه شاغل هستند. ملاحظه می‌فرمایید که در چنین طرحی باید اطلاعات با توجه به جامعه‌ی هدف خالص و خالص‌تر شود تا جایی که از ایجاد ابهام در ذهن مخاطب به دور ماند. چیزی که در اطلاع‌رسانی اولیه توسط رسانه‌ها به آن کوچک‌ترین توجهی نمی‌شود.

● بررسی نتایج و پاسخ به چالش‌ها

بپردازند و این به لحاظ تخصصی اصلاً عجیب نیست. در کشورهای دیگر نیز در این سطح خام اعدادی به همین نسبت خام حاصل می‌شود که کاربرد خاص خود را دارد. البته حتی در جدول ۲ هم وقتی بر ستون مربوط به مردان متمرکز می‌شویم - که بیش‌تر در بازار کار و فعالیت حضور دارند - عدد ۵ ساعت و ۱۲ دقیقه به‌عنوان متوسط مدت زمان صرف‌شده برای کار و فعالیت شغلی دیده می‌شود که بسیار معقول است. البته متوسط مدت زمان صرف‌شده برای کار و فعالیت شغلی زنان نسبتاً پایین است و بد نیست که برنامه‌ریزان به این موضوع عنایت داشته باشند.

همان‌گونه که در جدول ۲ دیده می‌شود در یک نگاه کلی به جامعه‌ی هدف طرح (افراد ۱۵ ساله و بیش‌تر) که بسیاری از آنها شاغل نیستند و در سنین بازنشستگی قرار دارند و بسیاری نیز اصلاً در زمره‌ی جمعیت فعال قرار ندارند که شغل رسمی داشته باشند یا زمان زیادی را صرف کار و فعالیت شغلی نمایند، مانند زنان که فعالیت اصلی اغلب آنها خانه‌داری است، دانش‌آموزان یا دانشجویان که فعالیت اصلی آنها غالباً آموزش و فراگیری است، طبیعی است که ۲ ساعت و ۵۵ دقیقه به کار و فعالیت شغلی

در جدول ۳ متوسط مدت زمان صرف‌شده برای کار و فعالیت شغلی در چند کشور منتخب ارائه شده است. اگر چه اطلاعات به دست آمده در خصوص این کشورها، مربوط به جامعه‌ی ۱۵-۶۴ ساله است که سالخوردگان را در بر ندارد و این امر بزرگ‌تربودن زمان اختصاص‌یافته به کار و فعالیت شغلی را در این کشورها نسبت به ایران تا حدودی تبیین می‌نماید، با این وجود، دیده می‌شود که این شاخص با آنچه در ایران به دست آمده است چندان تفاوت ندارد. بخصوص در مورد مردان!

در جدول ۴ جامعه‌ی آماری باز و در جهت خالص‌نمودن جمعیتی که قرار است کارشناسانه مورد بحث قرار گیرد، گروه‌بندی

جدول ۲- متوسط زمان سپری‌شده توسط جمعیت ۱۵ ساله و بیش‌تر به تفکیک فعالیت‌های گذران وقت برحسب جنس در نقاط شهری کشور پاییز ۱۳۹۳ (ساعت و دقیقه)

گروه‌های فعالیت**	متوسط زمان هر فعالیت		
	مرد و زن	مرد	زن
کل	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰
کار و فعالیت‌های شغل	۰۲:۵۵	۰۵:۱۲	۰۰:۴۱
خانه‌داری	۰۳:۱۸	۰۱:۰۷	۰۵:۲۳
فعالیت‌های داوطلبانه و خیریه	۰۰:۰۲	۰۰:۰۲	۰۰:۰۲
فعالیت‌های آموزشی و فراگیری	۰۱:۰۲	۰۰:۵۸	۰۱:۰۶
مشارکت اجتماعی	۰۱:۰۴	۰۱:۰۱	۰۱:۰۶
فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی	۰۰:۰۹	۰۰:۱۱	۰۰:۰۷
فعالیت‌های ورزشی	۰۰:۱۶	۰۰:۲۲	۰۰:۱۰
استفاده از رسانه‌های جمعی	۰۲:۰۳	۰۲:۰۲	۰۲:۰۴
نگهداری و مراقبت شخصی	۱۳:۱۲	۱۳:۰۳	۱۳:۲۰
اظهارنشده	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰

مأخذ داده‌ها: طرح گذران وقت مرکز آمار ایران پاییز ۹۳

** گروه‌های فعالیت بر اساس طبقه‌بندی ICATUS (۱۵ گروه) در ۱۰ گروه ادغام شده است.

جدول ۴- مقایسه‌ی متوسط مدت زمان اختصاص یافته به کار و فعالیت شغلی* چند کشور منتخب

شرح	استرالیا ۲۰۰۶	ترکیه ۲۰۰۶	ژاپن ۲۰۱۱	کانادا ۲۰۱۰	فرانسه ۲۰۰۹	آلمان ۲۰۰۱-۲	کره ۲۰۰۹	چین ۲۰۰۸	نروژ ۲۰۱۰
هر دو جنس	۰۳:۰۶	۰۲:۵۸	۰۴:۴۷	۰۳:۵۵	۰۲:۲۳	۰۵:۵۸	۰۳:۴۵	۰۴:۲۸	۰۳:۲۶
مرد	۰۴:۰۸	۰۴:۴۲	۰۶:۱۵	۰۴:۲۸	۰۲:۵۳	۰۳:۴۲	۰۴:۴۲	۰۵:۰۸	۰۴:۱۱
زن	۰۲:۰۸	۰۱:۱۳	۰۲:۵۸	۰۳:۲۱	۰۱:۵۶	۰۲:۱۴	۰۲:۴۷	۰۳:۴۸	۰۳:۰۵

مأخذ داده‌ها: طرح گذران وقت مرکز آمار ایران: پاییز ۱۳۹۳
* کار و فعالیت شغلی در این کشورها با عنوان کار اول و دوم آورده شده است

نیست که همه‌ی محصولات تولیدی می‌بایست در بازار به فروش برسد زیرا برخی از محصولات تولیدشده ممکن است توسط تولیدکننده‌ی آن به مصرف برسد یا اینکه به صورت رایگان به دیگران داده شود. فعالیت‌های تولیدی مانند: تولید مربا و ترشی‌جات برای مصرف خانوار، دوخت لباس و بافت پوشاک بافتنی برای اعضای خانوار، بافت قالی یا قالیچه یا جاجیم برای استفاده خانوار یا فروش یا هدیه به دیگران، مشارکت عضو خانوار در اداریه فروشگاه متعلق به خانوار، کار بدون مزد عضو خانوار در تولید کشاورزی و مزرعه‌ی خانوار که ممکن است توسط افراد خانوار انجام شود نیز از جمله فعالیت‌های اقتصادی تولیدی است. فعالیت فرد در صورتی به‌عنوان تولید ابتدایی طبقه‌بندی می‌شود که در ارتباط با فعالیت‌های اقتصادی کشاورزی، شکار، جنگلداری، ماهیگیری یا معدن باشد.

۳ فعالیت‌هایی مثل کشتار، نگهداری کردن، خشک کردن، نمک زدن و ... در طبقه‌ی فعالیت‌های تولیدی غیر ابتدایی قرار دارد.

که اصلاح آن بسیار مشکل یا غیر ممکن است. با جمع‌بندی مطالب فوق متوسط مدت زمان اختصاص یافته به کار و فعالیت شغلی جمعیت مناطق شهری ایران در جدول ۵ خلاصه شده است. و خود چنان گویاست که نیاز به دفاع ندارد.

منابع

مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح گذران وقت پاییز ۱۳۹۳
مرکز آمار ایران ۱۳۸۶، طبقه‌بندی فعالیت‌ها برای آمارهای گذران وقت در ایران بر اساس ICATUS
www.oecd.org/gender for more indicators on gender equality

توضیحات

۱ International Classification of Activities for Time-Use Statistics (ICATUS).

۲ فعالیت‌های تولیدی چنانچه از نامش پیداست، مرتبط با تولید کالاها و خدمات است که در یک فرایند به تولید محصولات اعم از کالاها و خدمات منجر می‌شود. از ویژگی‌های فعالیت تولیدی این است که محصولات به‌دست آمده از فرایند آن قابل ارایه و فروش در بازار باشد گرچه این به معنای آن

شده است. حال به راحتی می‌توان گفت که جامعه‌ی هدف (شاغلان) به طور متوسط چه کسری از زمان ۲۴ ساعت شبانه‌روز خود را به کار و فعالیت شغلی پرداخته‌اند. این شاخص در مورد کل زنان و مردان برابر ۷ ساعت و ۲۶ دقیقه، در بین مردان ۷ ساعت و ۴۴ دقیقه و در بین زنان ۵ ساعت و ۳۶ دقیقه بوده است. شایان ذکر است که این شاخص تمام فعالیت‌های مربوط به کار و فعالیت شغلی اعم از شغل اول و دوم و نیز سایر فعالیت‌هایی را که در ۵ طبقه‌ی ابتدای مبحث ارایه گردید شامل می‌شود، و با شغل رسمی فرد متفاوت است.

نتیجه‌گیری

آمار در تمام زمینه‌ها بسیار تخصصی است. کشورهای دنیا وقتی آمار رسمی را می‌پذیرند که توسط اداریه ملی آمار اعلام شود. محققان و پژوهشگران نیز قبل از استفاده از آمارهای تولیدشده تمام جوانب مربوط را بررسی می‌کنند و بر جزئیات اطلاعات مورد استفاده اشراف کامل دارند. با این وجود، مأخذ آمار ذکر می‌شود و چنانچه در منابع آماری، توضیحاتی برای پیش‌گیری از بروز ابهام در سطح جامعه‌ی کاربران آمار آورده شده است به تفصیل اعلام می‌نمایند.

همان‌گونه که در متن ملاحظه شد، بهره‌برداری از آمار بدون توجه به ویژگی‌های خاص هر اطلاع آماری، نه تنها عبث و بیهوده است، چه بسا ابهامات و اشتباهاتی را ایجاد نماید

جدول ۵- متوسط زمان اختصاص یافته به کار و فعالیت شغلی توسط افراد ۱۵ ساله و بیشتر در یک شبانه‌روز به تفکیک کل جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر و جمعیت شاغل پاییز ۱۳۹۳ (ساعت و دقیقه)

جامعه هدف	مرد و زن	مرد	زن
جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۰۲:۵۵	۰۵:۱۲	۰۰:۴۱
جمعیت شاغل	۰۷:۲۶	۰۷:۴۴	۰۵:۳۶

مأخذ داده‌ها: طرح گذران وقت مرکز آمار ایران پاییز ۱۳۹۳

جدول ۴- متوسط زمان سپری شده توسط افراد ۱۵ ساله و بیش تر برحسب گروه‌های فعالیت گذران وقت در یک شبانه‌روز به تفکیک وضع فعالیت اقتصادی در نقاط شهری کشور پاییز ۱۳۹۳ (ساعت و دقیقه)

جنس و گروه‌های فعالیت	کل	فعال از نظر اقتصادی				غیرفعال	
		شاغل	بیکار	خانه دار	محصل	دارای درآمد بدون کار	سایر
مرد و زن	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰
کار و فعالیت‌های شغلی	۰۲:۵۵	۰۷:۲۶	۰۰:۴۲	۰۰:۰۶	۰۰:۰۶	۰۰:۱۶	۰۰:۲۱
خانه‌داری	۰۳:۱۸	۰۱:۱۹	۰۱:۴۸	۰۶:۳۷	۰۱:۰۳	۰۲:۴۹	۰۱:۴۸
فعالیت‌های داوطلبانه و خیریه	۰۰:۰۲	۰۰:۰۲	۰۰:۰۳	۰۰:۰۲	۰۰:۰۳	۰۰:۰۲	۰۰:۰۳
فعالیت‌های آموزشی و فراگیری	۰۱:۰۲	۰۰:۰۹	۰۱:۰۱	۰۰:۰۹	۰۷:۰۹	۰۰:۰۳	۰۱:۲۵
مشارکت اجتماعی	۰۱:۰۴	۰۰:۵۳	۰۱:۳۰	۰۱:۱۱	۰۰:۴۶	۰۱:۲۴	۰۱:۲۴
فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی	۰۰:۰۹	۰۰:۰۶	۰۰:۲۷	۰۰:۰۶	۰۰:۱۴	۰۰:۱۳	۰۰:۱۴
فعالیت‌های ورزشی	۰۰:۱۶	۰۰:۱۲	۰۰:۴۴	۰۰:۱۰	۰۰:۱۹	۰۰:۳۶	۰۰:۳۲
استفاده از رسانه‌های جمعی	۰۲:۰۳	۰۱:۳۶	۰۳:۴۲	۰۲:۰۴	۰۲:۰۱	۰۲:۵۸	۰۲:۴۸
نگهداری و مراقبت شخصی	۱۳:۱۲	۱۲:۱۸	۱۴:۰۰	۱۳:۳۵	۱۲:۱۸	۱۵:۴۰	۱۵:۲۵
اظهارنشد	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰
مرد	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰
کار و فعالیت‌های شغلی	۰۵:۱۲	۰۷:۴۴	۰۰:۵۳	۰۰:۰۰	۰۰:۰۹	۰۰:۲۰	۰۰:۲۷
خانه‌داری	۰۱:۰۷	۰۰:۵۷	۰۱:۳۰	۰۳:۵۴	۰۰:۳۴	۰۲:۰۶	۰۱:۱۹
فعالیت‌های داوطلبانه و خیریه	۰۰:۰۲	۰۰:۰۲	۰۰:۰۳	۰۰:۰۰	۰۰:۰۳	۰۰:۰۲	۰۰:۰۴
فعالیت‌های آموزشی و فراگیری	۰۰:۵۸	۰۰:۰۷	۰۰:۴۰	۰۰:۳۶	۰۷:۱۱	۰۰:۰۲	۰۱:۱۶
مشارکت اجتماعی	۰۱:۰۱	۰۰:۵۴	۰۱:۴۲	۰۱:۴۹	۰۰:۴۴	۰۱:۲۶	۰۱:۲۵
فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی	۰۰:۱۱	۰۰:۰۶	۰۰:۳۲	۰۰:۰۰	۰۰:۲۱	۰۰:۱۶	۰۰:۱۸
فعالیت‌های ورزشی	۰۰:۲۲	۰۰:۱۲	۰۰:۵۴	۰۰:۴۰	۰۰:۳۱	۰۰:۴۴	۰۰:۴۲
استفاده از رسانه‌های جمعی	۰۲:۰۲	۰۱:۳۶	۰۳:۴۱	۰۳:۱۷	۰۲:۰۴	۰۳:۱۰	۰۲:۵۷
نگهداری و مراقبت شخصی	۱۳:۰۳	۱۲:۲۱	۱۴:۰۳	۱۳:۴۵	۱۲:۲۲	۱۵:۵۵	۱۵:۳۳
اظهارنشد	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰
زن	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰	۲۴:۰۰
کار و فعالیت‌های شغلی	۰۰:۴۱	۰۵:۳۶	۰۰:۱۹	۰۰:۰۶	۰۰:۰۶	۰۰:۰۲	۰۰:۰۷
خانه‌داری	۰۵:۲۳	۰۳:۲۱	۰۲:۲۸	۰۶:۳۹	۰۱:۲۷	۰۴:۴۶	۰۲:۴۵
فعالیت‌های داوطلبانه و خیریه	۰۰:۰۲	۰۰:۰۲	۰۰:۰۳	۰۰:۰۲	۰۰:۰۲	۰۰:۰۱	۰۰:۰۱
فعالیت‌های آموزشی و فراگیری	۰۱:۰۶	۰۰:۱۸	۰۱:۴۸	۰۰:۰۹	۰۷:۰۷	۰۰:۰۵	۰۱:۴۵
مشارکت اجتماعی	۰۱:۰۶	۰۰:۴۸	۰۱:۰۲	۰۱:۱۱	۰۰:۴۷	۰۱:۲۰	۰۱:۲۲
فعالیت‌های تفریحی و فرهنگی	۰۰:۰۷	۰۰:۱۰	۰۰:۱۸	۰۰:۰۶	۰۸:۰۰	۰۰:۰۶	۰۰:۰۶
فعالیت‌های ورزشی	۰۰:۱۰	۰۰:۱۰	۰۰:۲۴	۰۰:۰۹	۰۰:۰۹	۰۰:۱۳	۰۰:۱۳
استفاده از رسانه‌های جمعی	۰۲:۰۴	۰۱:۳۷	۰۳:۴۵	۰۲:۰۳	۰۱:۵۹	۰۲:۲۵	۰۲:۳۲
نگهداری و مراقبت شخصی	۱۳:۲۰	۱۱:۵۹	۱۳:۵۳	۱۳:۳۵	۱۲:۱۵	۱۵:۰۲	۱۵:۰۹
اظهارنشد	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰	۰۰:۰۰